

Restaurátorský záměr

Hlavní oltář v kostele Narození P. Marie v Orlové
deskový oltář (střed kopie z 60. let 19. stol., boční křídla posl. čtvrt. 15. stol.)
negotická oltářní architektura se sochařskou výzdobou (konec 19. stol.)

restaurační záměr

Památka:

Umístění:

Rejstříkové číslo:

Inventární číslo:

Dobové určení:

Technika:

hlavní oltář

presbytář kostela Narození P. Marie v Orlové

Rozměry:

Majitel:

posl. čtvrt. 15. stol., konec 19. stol.

desková malba - tempera na dřevě

sochařská výzdoba - polychromované dřevorezby

oltářní architektura - dubové polychromované a zlacené dřevo

desková malba - střední deska 197 x 195 cm (kopie 60. léta 19. stol.)

boční křídla 2 x 197 x 100 cm (závěr 15. stol.)

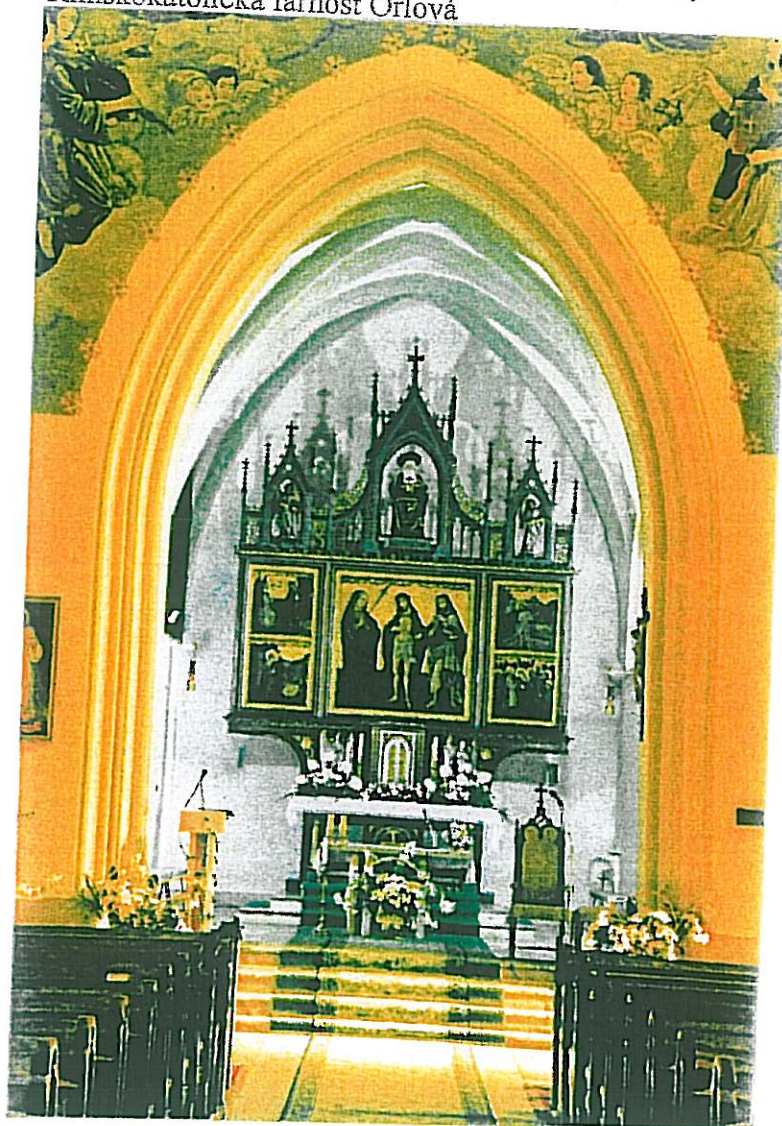
polychromované dřevorezby - Bůh Otec výška cca 100 cm (19. stol.)

2 andělé v retábulu výška 70 cm (konec 19. stol.)

2 andělé u tabernákle výška 70 cm (konec 19. stol.)

výška oltáře 750 cm, šířka 420 cm (konec 19. stol.)

Římskokatolická farnost Orlová

Popis deskových maleb

V neogotické architektuře je instalován deskový oltář s mariánskou a christologickou tematikou. Střed křídlového oltáře tvoří deska o rozměrech 197 x 195 cm s námětem Kristus mezi P. Marií Bolestnou a sv. Janem Křtitelem. Originál desky je deponován v Břevnovském klášteře v Praze, v Orlové je umístěna kopie z 60. let 19. stol. Boční obdélná křídla jsou dělena vždy do dvou obrazových polí pod sebou: na vnitřním levém křídle Zvěstování P. Marii a Adorace dítěte, na pravém vnitřním křídle Křest Kristův a pod ním Smrt P. Marie. Levé vnější křídlo nese v horním obrazovém poli výjev Kristus na hoře Olivetské, pod ním scéna Bičování Krista. Na pravém vnějším křídle nahoře je zobrazeno Ukřižování, dole Snímání z kříže.

(podrobněji viz katalogové heslo 058 Oltář z Orlové, Od gotiky k renesanci - výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550, IV., Brno 1999)

Stav deskových maleb před opravou

Kopie pozdně gotické deskové malby je překryta zažloutlým lakem s lokálními zákaly, opticky nevyhovující je stav inkarnátů zejména ve tvářích P. Marie a Krista. Spojе desky jsou fixovány tzv. motýlky, jejich klišový lep je ohniskem výskytu dřevokazného hmyzu, přítomnost aktivního červotoče dokládají čerstvé piliny ve výletových otvorech. Pozdně gotická malba křidel je překryta silně zažloutlým lakem, v barevných a podkladových vrstvách jsou patrné stopy po červotoči, spoje desek jsou zdůrazněny usazenými nečistotami. Zkřehlá barevná vrstva počíná lokálně odpadávat, malba je uvolněna i podél spojů desek. Původní gravírované zlacení vnitřních rámců je přebrouzováno, přetřen je rovněž původně červený rám vnějších křidel.

Návrh pracovního postupu - deskové malby

1. Písemná a fotografická dokumentace původního stavu v přirozeném, razantním a UV světle,
2. **laboratorní průzkum** barevné vrstvy, podkladu, dřevěné podložky a pojidel - příprava příčných řezů úlomků vzorků, zhotovení nábrusů, stratigrafie, mikroskopická a mikrochemická analýza, zkoušky rozpustnosti, identifikace dřeva, prvková analýza elektronovým mikroskopem ve spojení s mikrosondou, zhotovení barevných mikrofotografií,
3. po zkoušce stability barevné vrstvy a podkladu provizorní upevnění uvolněné barevné vrstvy a její zajištění papírovým přelepem,
4. dezinfekce a dezinfekce,
5. vyjmutí pozdně gotických oltářních křidel a novodobé kopie hlavní desky z oltářní skříně,
6. petrifikace dřevěné podložky s přihlédnutím k prevenci proti napadení dřevokazným hmyzem a mikroorganismy,
7. revize spojů desek, sesazení a zpevnění trhlin,
8. vytvoření vlhkostní bariéry prosycením voskopryskyřičnou směsí,
9. důkladné upevnění a vyrovnaní uvolněné barevné vrstvy,
10. sondy ve vrstvách laků a přemaleb a na základě laboratorního průzkumu a konzultací se zástupci investora a SPÚ postupné zeslabování laků, snímání ztmavlých nevyhovujících retuší a případně přemaleb (odkrytí původní polychromie rámců); uvolnění již nevyhovujících starších tmelů,
11. tmelení defektů,
12. scelující retuš reverzibilními akvarelovými barvami, mušlovým zlatem
13. závěrečná konzervace povrchu,
14. průběžná písemná a fotografická dokumentace,
15. průběh prací bude konzultován se zástupci investora.

Navrhované materiály:

Zajišťující přelep:	směs včelího vosku s terpentýnovou silicí, universal papír,
Zajištění uvolněné barevné vrstvy:	Lascaux 498, rektifikovaný terpentýn
Fixace barevné vrstvy:	směs běleného včelího vosku a damarové pryskyřice,
Snímání přelepu:	benzín, vata, gáza,
Petrifikace:	solakryl v toluenu,
Dezinfekce a dezinfekce:	prevence proti opětovnému napadení Červostop, Lastanox,
Čištění barevné vrstvy:	dle zkoušek rozpustnosti směs organických rozpouštědel v lovose, syntapon, neutrální mýdlo, terpentýnová silice, vata,
Tmelý:	želatina, malá příměs polymerovaného lněného oleje a včelího vosku pro zajištění pružnosti tmelu, ajatin, plavená křída,
Retuše:	akvarelové barvy, volská žluč, mušlové zlato,
Závěrečná konzervace:	damarová pryskyřice, polymerovaný lněný olej, bělený včelí vosk, rektifikovaný terpentýn.

av polychromovaných dřevořezeb před opravou

Jstřední postava Boha Otce a Ducha svatého z retábula je pokryta zjevnou laickou přemalbou, kultivovanější povrchovou úpravu dvou andělů po stranách lze posoudit až po laboratorním a stratigrafickém průzkumu. Další dva andělé z oltářní menzy byli k tabernácku připojeni snad později, sondážním průzkumem (příp. laboratorním) a následným snímání nepřívodních přetěrů (stříbřenka) lze sladit s barevnou úpravou s anděly z retábula.

Návrh pracovního postupu:

1. Písemná a fotografická dokumentace stavu před opravou,
2. sondážní a stratigrafický průzkum, provedení **laboratorního průzkumu** polychromie, podkladu dřeva - příprava příčných řezů úlomků vzorků, zhotovení nábrusů, stratigrafie, mikroskopická a mikrochemická analýza, zkoušky rozpustnosti, identifikace dřeva, prvková analýza elektronovým mikroskopem ve spojení s mikrosondou, zhotovení barevných mikrofotografií; RTG snímky budou provedeny dle potřeby po upevnění polychromie,
3. shrnutí výsledků restaurátorského průzkumu, upřesnění následujícího technologického postupu včetně použitých materiálů,
4. zajištění uvolnění polychromie,
5. příp. dezinfekce a dezinfekce v konzervátorském pracovišti v Roztokách u Prahy,
6. petrifikace dřevěné podložky s přihlédnutím k prevenci proti napadení dřevokazným hmyzem a mikroorganismy,
7. po vyhodnocení průzkumu a konzultacích se zástupci investora a NPÚ postupné snímání přemalob, čištění polychromie,
8. revize spojů a uvolněných částí dřevořezeb, průběžná petrifikace demontovaných a očištěných částí, opětovné sesazení,
9. vyšpánování příp. výsušných trhlín, vytmelení defektů,
10. akvarelová retuš polychromie, příp. obnova zlacených či stříbřených drapérií,
11. závěrečná konzervace povrchu,
12. průběh prací bude konzultován a písemně a fotograficky dokumentován.

Navrhované materiály:

Zajištění uvolnění polychromie:	Lascaux 498, rektifikovaný terpentýn
Snímání přemalob:	směs organických rozpouštědel, terpentýn
Petrifikace:	Solacryl v toluenu
Tmely:	plavená křída, pigment, včelí vosk
Retuš:	akvarelové barvy, mušlové zlato a stříbro, příp. plátkové drahé kovy
Závěrečná povrchová úprava:	damarová pryskyřice, včelí vosk, rektifikovaný terpentýn

Postup restaurování a opravy

hl.oltáře v římskokatolickém farním kostele v Oriové.

Dobové určení 19.stol., rozměry 420 x 750 cm.

Předmětem restaurování je novogotická architektura oltáře a dekorativní dřevořezby bez obrazů a soch.

Stav před opravou:

Architektura oltáře je pojednána barevnými nátěry olejového charakteru. Odstíny byly nevhodně zvoleny, jsou zatmavlé, začernalé, povrch popraskaný. Povrch dekorativních dřevořezb je zatřen hrubou vrstvou začernalého bronzu. Architektura i dřevořezby jsou provedeny z dubového dřeva. Některé části jsou mechanicky poškozeny, popraskány, části řezb jsou olámané nebo schází. Dřevo je nestejně napadeno červotočem. Zadní strana oltáře je zašpiněná a začernalá.

Postup opravy:

Dřevo bude asanováno proti dřevokaznému hmyzu a petrifikováno. Budou doplněny chybějící části profilace architektury a scházející nebo poškozené části dřevořezb. Sondáží na architektuře bylo zjištěno, že pod nynější barevnou úpravou se nachází podkladní barevná vrstva olejového charakteru. Pod touto vrstvou pak původní úprava provedená mořením a lakováním přírodního dubového dřeva oltáře. Pod bronzovými úpravami dřevořezb byly zjištěny zbytky zlacení plátkovým zlatem na mat s podkladními olejovými vrstvami. Vzhledem k nevhodné barevnosti na architektuře bude provedeno sejmutí vrstev barev na původní úpravu mořeného a lakovaného povrchu dřeva a ta bude restaurována. U zlacených dřevořezb se provede sejmutí začernalého bronzu a podle zachovalosti původního zlacení bude povrch restaurován. Zachovalost zlacení je ale velmi malá, bude se jednat spíše o nové zlacení plátkovým zlatem. Celek se pak sestejně polimentovou retuší.

Materiál: Solakryl BMX, bochemit, toluen, xylen, kalafuna, křída boloňská, křída plavená, francouzský poliment červený a žlutý, mixtion, francouzský kožní klič, plátkové zlato 23.75 ct, odstraňovač, líh, aceton, šelak, včelí vosk, terpentýnový olej, olejové barvy, kostní klič, práškové pigmenty, lněný olej, dřevo, pomocný materiál.

Postup práce bude sledován a konzultován odborným pracovníkem Národního památkového ústavu v Ostravě.

Požadavek na objednatele: Objednatel zajistí na své náklady vhodné lešení a žebříky, montáž a demontáž lešení.

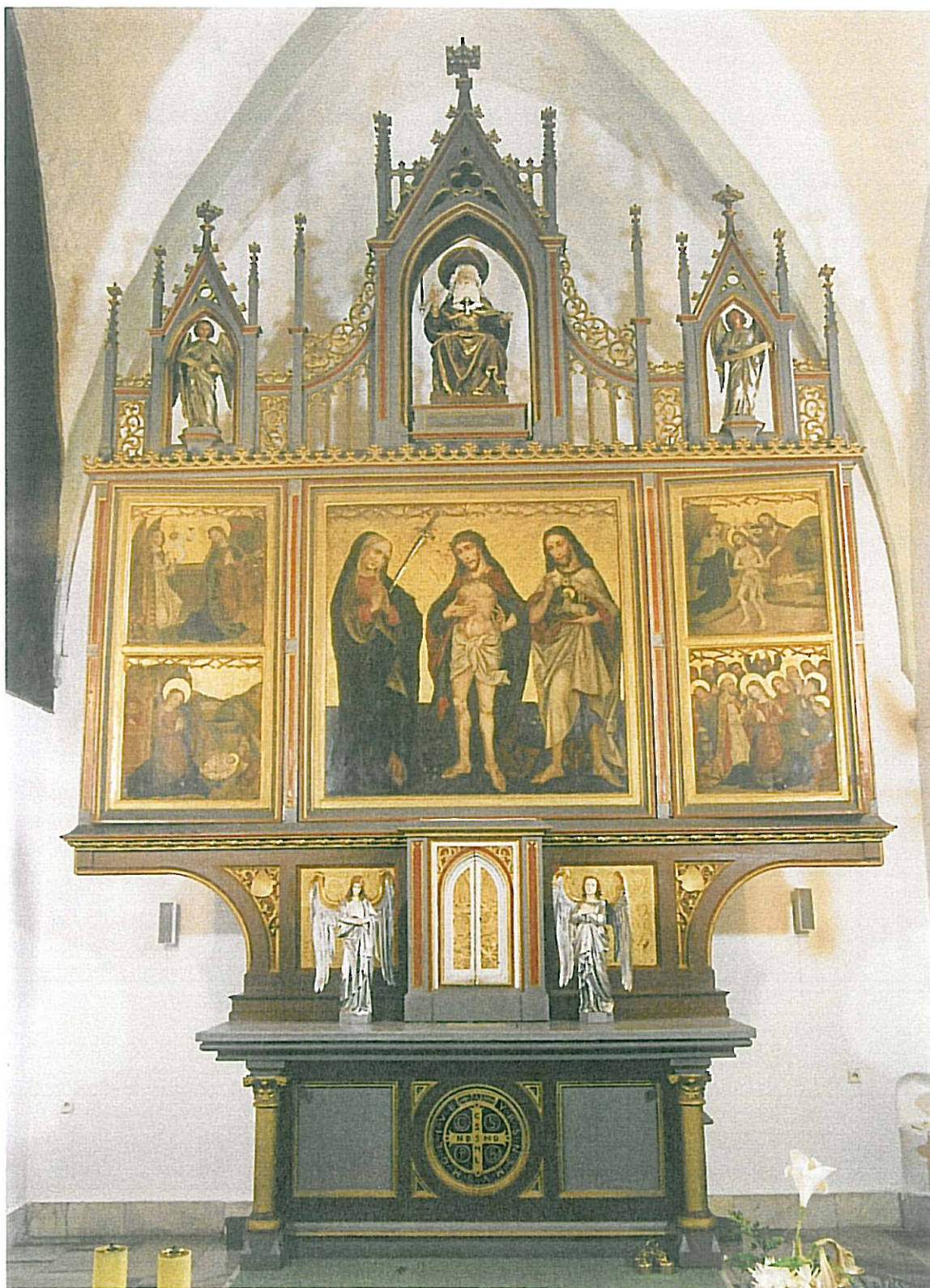

Kostel Narození P. Marie v Orlové, hlavní oltář
Pohled do presbytáře

Kostel Narození P. Marie v Orlové, hlavní oltář

Neogotická architektura (v 750, š 420 cm) se zavřeným deskovým oltářem,
vnější boční křídla s christologickou tematikou (2 x v 197, š 100 cm)

Kostel Narození P. Marie v Orlové, hlavní oltář

Otevřený deskový oltář

Na vnitřní straně bočních křídel mariánské a christologické náměty (poslední čtvrtina 15. stol.), na střední desce Kristus mezi P. Marií Bolesnou a sv. Janem Křtitelem (kopie ze 60. let 19. stol.). Polychromovaná a zlatená architektura oltáře ze závěru 19. stol. je doplněna soudobou sochařskou výzdobou - v nástavci Bohem Otcem a dvěma anděly, další dvě polychromované a stříbřené dřevořezby andělů byly k tabernáklu připojeny patrně později.

Kostel Narození P. Marie v Orlové, hlavní oltář

Střední deska oltáře: Kristus mezi P. Marií Bolestnou a sv. Janem Křtitelem (kopie ze 60. let 19. stol., originál deponován v břevnovském klášteře v Praze, 197x195 cm)
Kopie pozdně gotické deskové malby je překryta zažloutlým lakem, v modelaci osleplých tmavých tónů draperií a terému se objevují zákal, opticky nevyhovující je stav inkarnátů zejména ve tvářích P. Marie a Krista.

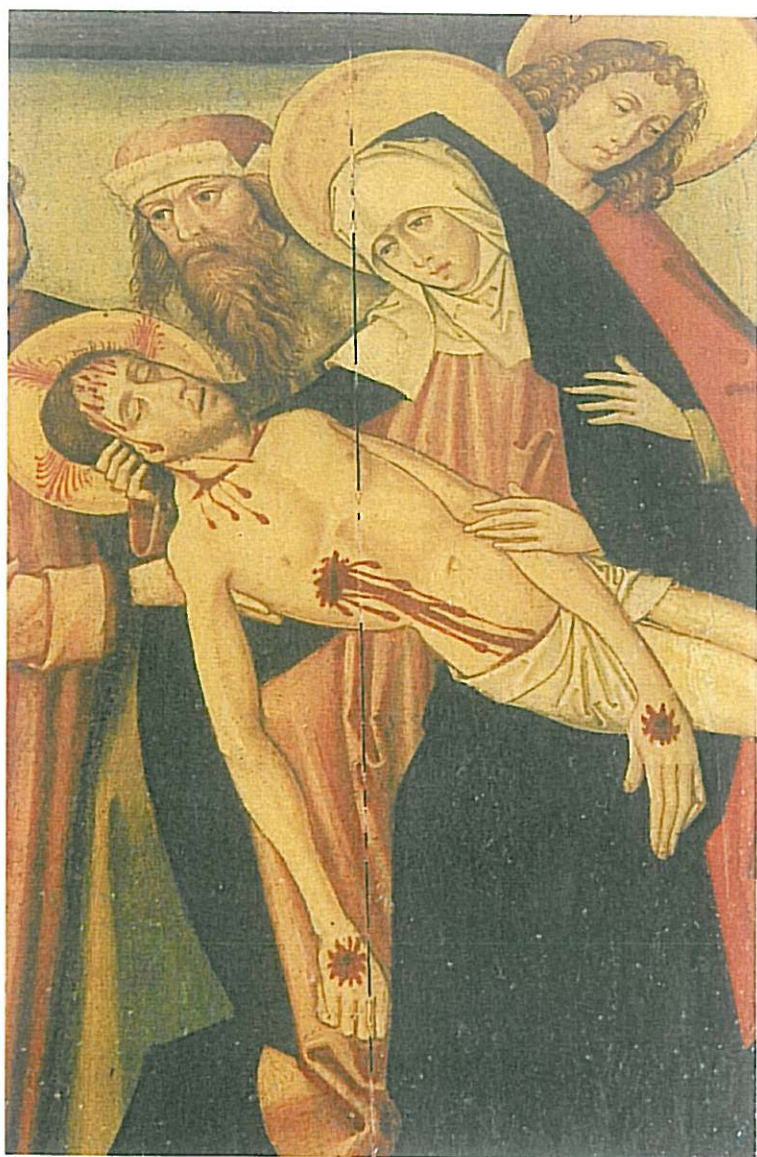

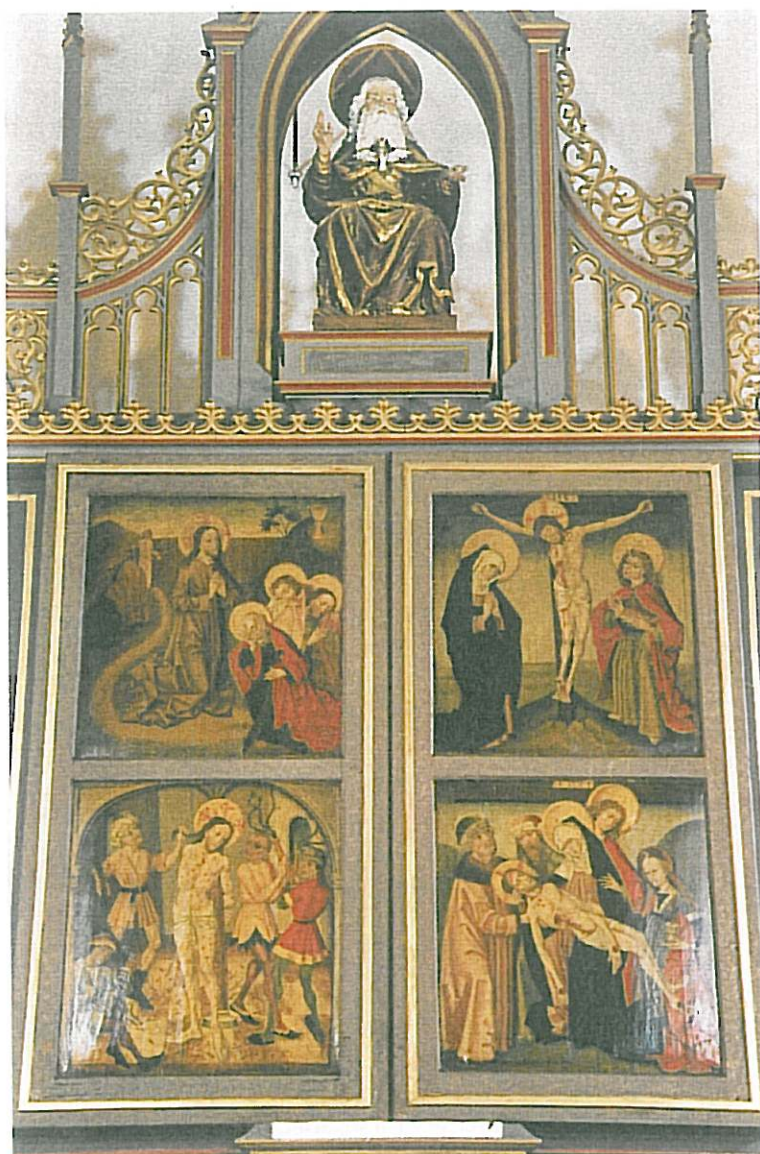
Kostel Narození P. Marie v Orlové, hlavní oltář

Střední deska oltáře: Kristus mezi P. Marií Bolestnou a sv. Janem Křtitelem (kopie ze 60. let 19. stol., originál deponován v břevnovském klášteře v Praze, 197x195 cm), detaily

Spoje desky jsou fixovány tzv. motýlky, jejich křehký lep je ohniskem výskytu dřevokazného hmyzu, přítomnost aktivního červotoče dokládají čerstvé piliny ve výletových otvorech.

V detailu je čitelná bělavá krystalizace lakového filmu s počínajícím zákalem.

Kostel Narození P. Marie v Orlové, hlavní oltář

Vnější křídla oltáře (posl. čtvrt 15. stol., 2 x 197 x 100 cm)

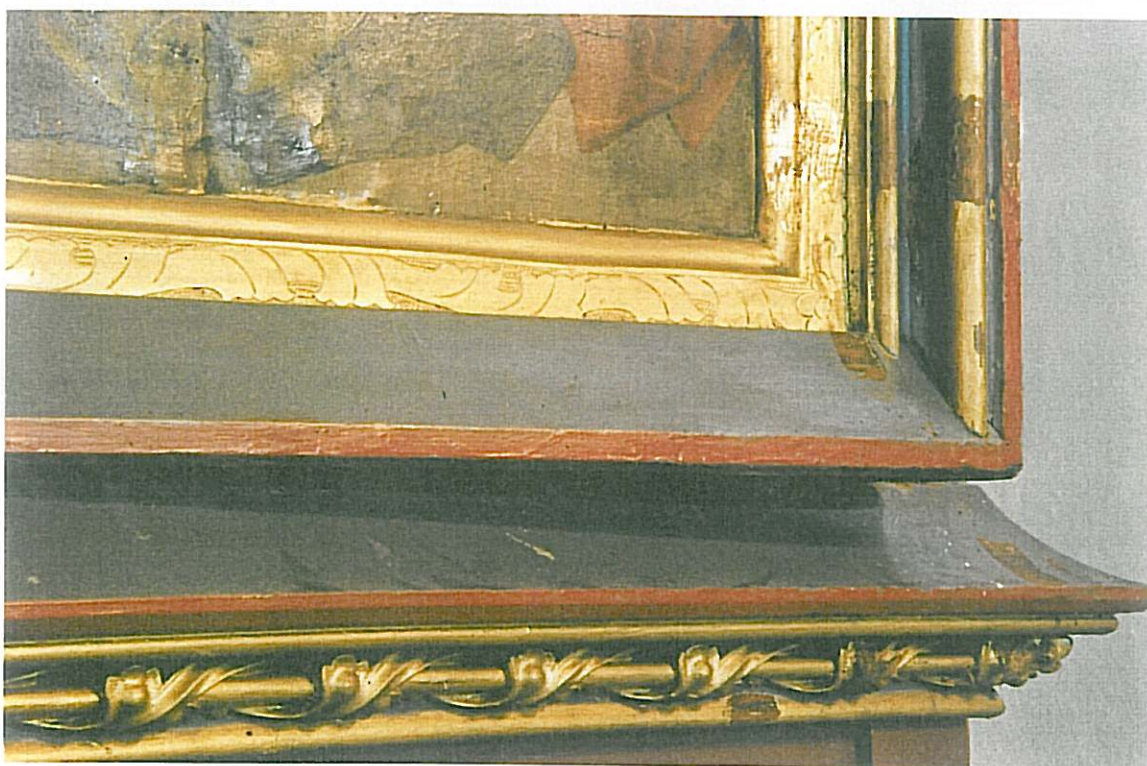
Na levém horním obrazovém poli Kristus na Olivetské hoře, na dolním vlevo Bičování Krista. Pravé horní pole nese výjev Ukřižování, pravé dolní Snímání z kříže.

Na snímcích na protější straně detaily z výjevů Bičování a Kladení do hrobu. Malba je překryta silně zažloutlým lakem, v barevných a podkladových vrstvách jsou patrné stopy po červotoči (viz tmavý plášť P. Marie). Spoj desek je zdůrazněn usazenými nečistotami. Rámy křídel jsou přetřeny fialovou olejovou barvou s náznakem mramorování, přibýly zlacené lišty, které mohou překrývat návaznost nové adjustace. Pod tímto nátěrem je však v defektu odhalena červená laková vrstva typická pro rámy deskových gotických oltářů, zda je přítomná i šablona prokáže až sondážní průzkum a postupné snímání nepůvodních nátěrů.

Kostel Narození P. Marie v Orlové, hlavní oltář

Levé vnitřní křídlo, detaily z výjevu Adorace dítěte (posl. čtvrt. 15. stol.)
Zkřehlá barevná vrstva počíná lokálně odpadávat, i podél spojů desek je malba uvolněna. Původní gravírované zlacení rámu je přebronzováno.

Kostel Narození P. Marie v Orlové, hlavní oltář

Otevřený deskový oltář

(střed kopie ze 60. let 19. stol., boční křídla posl.čtvrť 15. stol.)

Na levém horním poli Zvěstování P. Marii, vlevo dole Adorace dítěte.

Vpravo nahoře Křest Kristův, vpravo dole Smrt P. Marie.

Na dolním snímku sondážní průzkum v polychromii a zlacení rámu a oltářní architektury

Architektura i dřevořezby byly provedeny v dubu, mořeném a lakovaném se zlacenými akcenty. Při úpravách interiéru kostela na poč. 20.stol. byl sjednocen s nově instalovanými bočními oltáři barevnými olejovými nátěry a bronzováním.

Kostel Narození P. Marie v Orlové, hlavní oltář

Střední deska oltáře: Kristus mezi P. Marií Bolestnou a sv. Janem Křtitelem (kopie ze 60. let 19. stol., originál deponován v břevnovském klášteře v Praze, 197x195 cm)

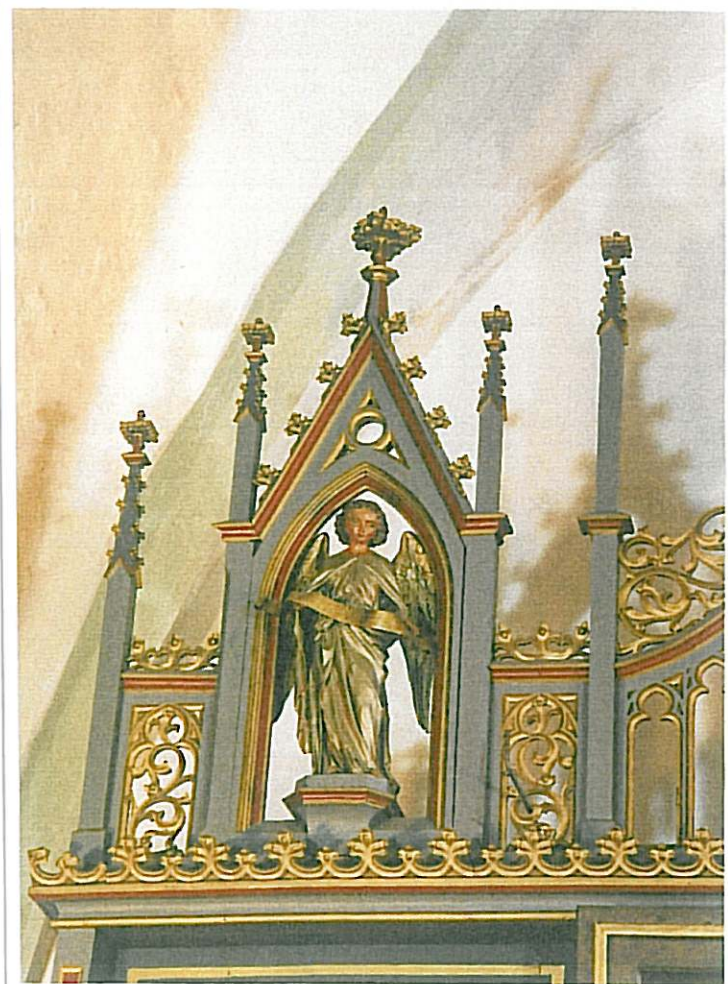
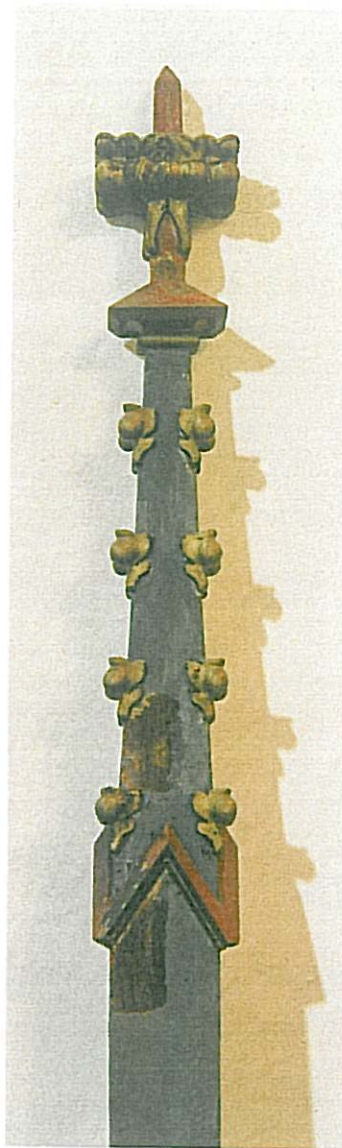
Kopie pozdně gotické deskové malby je překryta zažloutlým lakem, v modelaci osleplých tmavých tónů draperií a terénu se objevují zákaly, opticky nevyhovující je stav inkarnátů zejména ve tvářích P. Marie a Krista.

Kostel Narození P. Marie v Orlové, hlavní oltář

Retabulum se sochařskou výzdobou (konec 19. stol.)

Polychromovaná dřevořezba Boha Otce a Ducha Svatého (výška cca 100 cm) je pokryta zjevnou laickou přemalbou, kultivovanější povrchovou úpravou dvou andělů (výška cca 70 cm) lze posoudit až po laboratorním a stratigrafickém průzkumu. Sondy na fiále uvolněné z baldachýnu nad Bohem Otcem (viz snímky vpravo nahoře na protější stránce) odkrývají pod barevnými olejovými nátěry a bronzem původní úpravu – mořený dub se zlacenými kraby na hranách a kytkou na vrcholu.

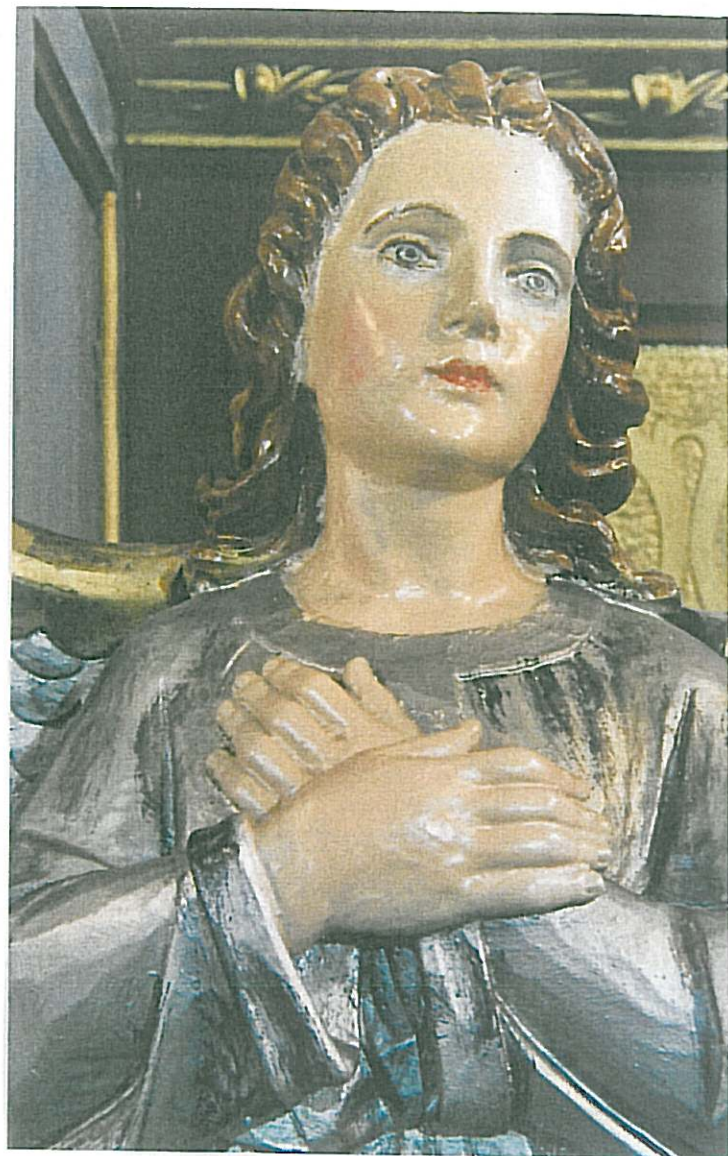
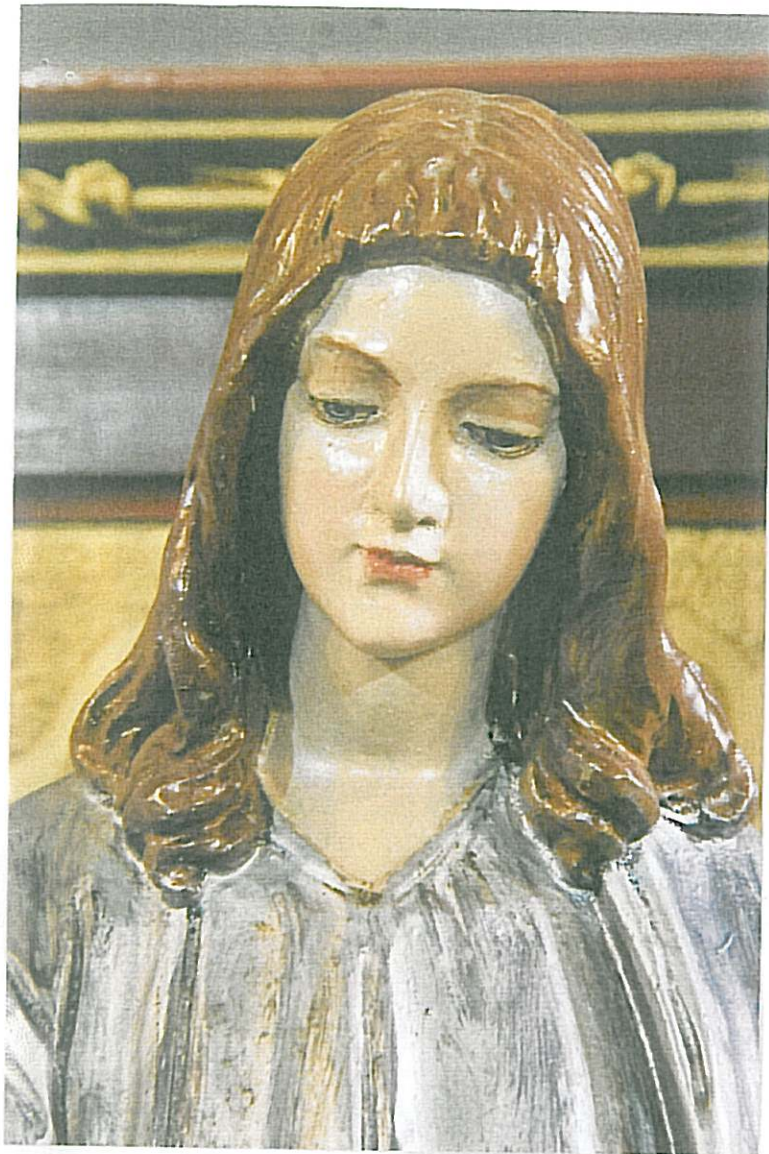

Kostel Narození P. Marie v Orlové, hlavní oltář

Tabernákl byl doplněn o dva anděly (výška cca 70 cm)

Snímky na protější straně dokládají olejovou polychromii a nátěry „stříbřenkou“, sondážním průzkumem (příp. laboratorním průzkumem) a následným snímáním nepůvodních přetěrů lze sledit barevnou úpravu s anděly z retabula. Lze však předpokládat, že oba andělé byli postaveni na mensu až dodatečně a původně součástí neogotického oltáře nebyli.

Kostel Narození P. Marie v Orlové, hlavní oltář

Detaily predely zdobené zlaceným gravírováním a řezbou akantu se štítky erbů
 Rytý nápis, probíhající nad mensou i za tabernáklem, datuje oltářní architekturu do roku 1880.
 Na protější straně stípes, mensa a predela s představeným tabernáklem,
 na dolním snímku v drobných sondách na schránce a dvířkách tabernáklu původní úprava dubového dřeva
 mořením.

Kostel Narození P. Marie v Orlové, hlavní oltář

Stipes (podstavec) oltáře

Původní vzhled oltáře byl pozměněn barevnými olejovými nátěry, přibyla i polička a další výztuže.

Hlavice a dřívky sloupů byly dle nálezů v sondách také jen v mořeném dřevě, ulámané akanty bude nutno doplnit dořezbami.

058

058

OLTÁŘ Z ORLOVÉ

Slezsko, poslední čtvrtina 15. století

Tempera na dřevě, střední deska: 197 x 195 cm, křídla: 197 x 100 cm. Střední obraz: Kristus mezi P. Marií Bolestnou a sv. Janem Křtitelem, obdélná křídla, dělená vždy do dvou obrazových polí pod sebou. Na vnitřní straně levého křídla výjevy Zvěstování P. Marie a Narození Krista, na vnitřní straně pravého křídla Křest Kristův a Zasnoubení P. Marie, na vnější straně levého křídla obraz Bičování a Korunování, na vnější straně pravého křídla Kristus na Olivetské hoře a Ukřižování.

Střední deska byla údajně (Brožek 1949, s. 22) restaurována v roce 1935 (B. Slánský).

Pochází z benediktinského klášterního kostela v Orlové. Křídla: kostel v Orlové, hlavní oltář, vnitřní deska asi v 60. letech 19. století deponována v břeňovském klášteře a v Orlové umístěna na oltáři kopie.

Presbytář dnešního kostela v Orlové stojí na místě klášterního kostela vybudovaného kolem roku 1268 těšínskými benediktiny. Kolem roku 1466 byl za opata Jana kostel přebudovaný na zděnou stavbu. V roce 1904 byla na stejném místě postavena nová stavba, do níž byl náš oltář nejspíše přenesen spolu s dalším starším inventářem. Ikonografie oltáře se rozvíjí v duchu tradiční ikonografie, zachyceny jsou hlavní scény soustředěné kolem tematiky mariánské a christologické, výběr scén však současně integruje prvek sv. Jana Křtitele, a to nikoliv pouze jeho zobrazením na střední desce, ale například také scénou Křtu Krista na

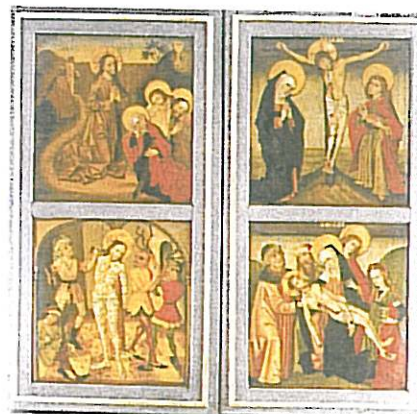
vnitřní straně pravého křídla. Oltář si zatím nezískal pozornost ani polských ani českých historiků umění. Spíše obecnějším kulturně-historickým zájmem byla vyvolána stať L. Brožka. Autor vedle exkurzu do historie Orlové předpokládá vznik oltáře v uměleckém prostředí krakovském, vzhledem k tradičním svazkům kláštera v Orlové k mateřskému klášteru v Týnci u Krakova (benediktini v Týnci bývali opaty v Orlové). Jmenovitě konstatuje podobnosti s oltářem v Miedzyrzeczu Gornym a Starym Bielsku.

Tento předpoklad si nepochybně zaslouhuje důkladnější prozkoumání. Oltář sv. Stanislava ve Starym Bielsku patří očividně k témuž typu pravouhlého retáblu kombinujícího princip velké třífigurální malby ve středu s osmi obrazy dělenými po dvou obrazových polí na křídlech (je však mladší), podobně jako zmíněný oltář ve Starym Bielsku (Dobrowolski 1933, obr. 53, 51, 52). Oblibu rozměrných třífigurálních scén ve středu oltáře ve Slezsku od druhé poloviny 15. století dokládá také deska s Madonou a dvěma sv. Jany z Grzawy (Muzeum v Katowicích, tamtéž, obr. 49) – příkladů bychom však mohli uvést více.

Tradiční schéma triády vychází z principu Sacra Conversazione, pouze místo Madony uprostřed je v různých variantách zaměňováno jinými světskými sestavami. Orlovskou desku vyznačuje tentýž přístup jako u výše zmíněných slezských příkladů. Spočívá v náznaku terénu v dolní třetině obrazu (v našem případě je však detailněji prokreslen svěžími rostlinnými motivy), zbytek pokrývá abstraktní zlatené, ornamentálně dekorované pozadí (je-

ho forma je, stejně jako styl malby, blízká okruhu Mistra Triptychu z Debna v Muzeu v Krakově – Walicki 1961, obr. 118).

Tomuto tradičnímu obrazovému konceptu se nevymyká ani řešení bočních křidel, na nichž jsou figury zasazeny do jednoduché krajinné kulisy, zlatené pozadí pouze v horních partiích doplňuje reliéfní vegetabilní dekor. Klidné, izolované a vůči prostorovým vztahům imunní figury ukazují jasně, že hieratické kompozici a liturgické funkci obrazu jsou podřízeny výtvarné prostředky autora, zakládající svůj slavnostní malířský výraz zejména na lyrismu idealizovaných (v případě Krista a Jana Křtitele identických) tváří a formální grácii, obřadnosti gest a mimiky. Tutéž intonaci projevuje zvláště zmíněná deska s Madonou mezi sv. Archandělem Michelem a sv. Martinem v Górnem Miedzyrzeczu, kladená na konec 15. století. Tvář sv. Michala se špičatou bra-

058

výraz očí, charakteristický sklon hlavy
buzný záhybový systém jsou některé z ry-
téré dovolují připustit úvahy o bližších
islostech (křídla tohoto oltáře však zrcadli
i jiný malířský styl). Časová souslednost
m hovoří spíše pro starší vývojový stupeň
e z Orlové.

obné figurální skupiny křidel maloval nej-
jiný malíř, postupující sice důsledně ve
jich stylu hlavního mistra, ale s menší
rostí; pro jeho rukopis je charakteristický
tlumenější kolorit. Některé scény a figu-
partie byly zřejmě inspirovány grafickými
lohami (zvláště Zvěstování a Narození, ale

například také postava Jana Křtitele střední
desky). Ani u tohoto mistra nepatřila k silným
stránkám schopnost konstrukce obrazového
prostoru — stylizované idylické scény zasaze-
né do plošně komponovaného obrazového
organismu, kde lyrický sentiment a struktura
tuhých, lámaných záhybů s důrazem na obry-
sovou linii sledují především estetické dekora-
tivní cíle. Slohové kořeny oltáře z Orlové tkví
jistě ještě v období třetí čtvrtiny 15. století
a nevylučují možnost jeho původu v etapě po
vybudování kostela. Přestože se konservatis-
mus malby některého slezského mistra, for-
mujícího svůj názor v kontaktu s krakovskou

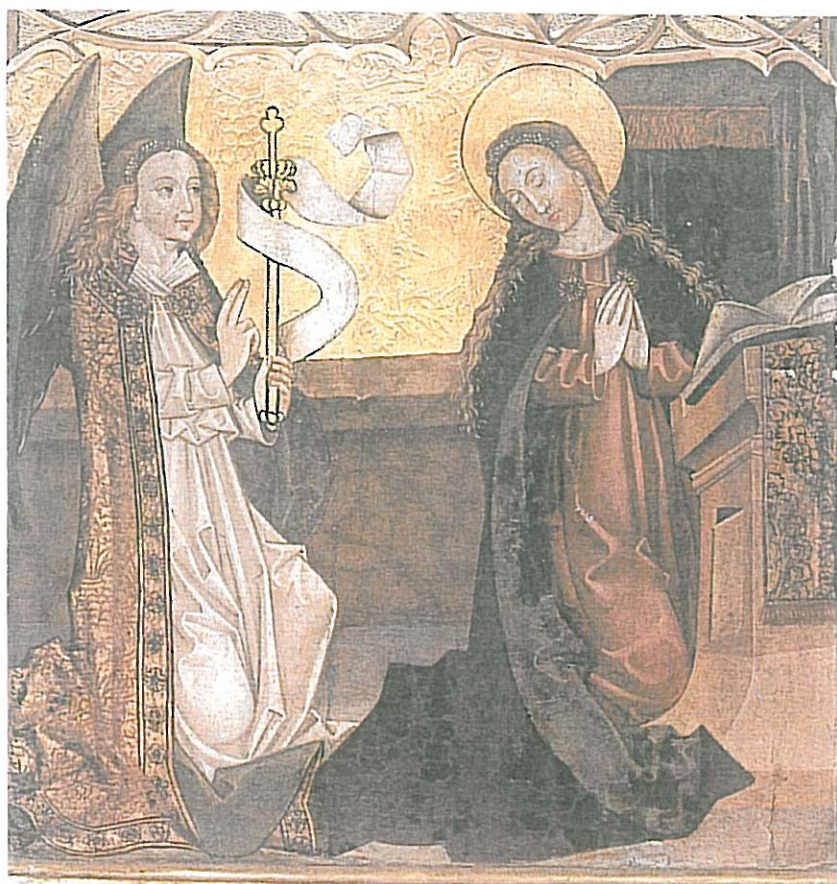
uměleckou situaci v době ke konci 15. století
může rýsovat již jako příliš extrémní, vzhle-
dem k výše zmíněným souvislostem ani po-
zdější vznik nemůžeme vyloučit.

Literatura: Brožek 1949.

KCh

058

058

058